

PUT KA PRAVDI

STRATEGIJA RAZVOJA I PRIMENE MEDIJACIJE U SRBIJI

Humanije rešavanje sporova

Blažo Nedić *advokat, medijator*



Medijacija je postupak u kojem protivnici postaju saradnici i u kojem umesto alan-fordovske krilatice „ako želiš pobediti – ne smeš izgubiti“, važi pravilo „svi dobijamo“

Ovaj tekst, prvobitno napisan u novembru 2007. godine kada je dokument sa identičnim naslovom ponuđen Ministarstvu pravde kao skup ideja i smernica za uspostavljanje i razvoj medijacije u Srbiji, ima za cilj podsticanje diskusije o nekim bitnim pitanjima iz ove oblasti i doprinos aktivnostima Radne grupe za izradu novog Zakona o medijaciji. U šumi mogućih uporednih modela medijacije, ponudićemo svoje viđenje pitanja šta jeste a šta nije medijacija, koji su preduslovi da bi ona zaživela, kao i nekoliko konkretnih preporuka za aktivnosti države, organizaciju obuke i ulogu Vlade u promovisanju ovog instituta koji postaje sve zastupljeniji u pravnim i društvenim sistemima mnogih zemalja. O tome svedoče i brojni međunarodni instrumenti koji sve češće regulišu ovu oblast, iako se medijacija može uspešno razvijati i bez posebnog zakona o medijaciji, o čemu u našem okruženju najbolje svedoči primer Slovenije.

Posebnu ulogu u razvoju i primeni medijacije ima advokatura, o čemu će biti reči u posebnom tekstu.

Medijacija kao jedan od alternativnih načina rešavanja sporova, posredno je u pravni sistem Srbije uvedena još 2002. godine preko "nedelje poravnanja" u sudovima, da bi 2005. godine bio donet Zakon o medijaciji i dva podzakonska akta, a nešto kasnije osnovan i Republički centar za medijaciju.

Nakon početnih uspeha i obećavajućih rezultata u okviru nekoliko pilot - projekata pri pojedinim sudovima, kao i kvalitetnih inicijativa nevladinog sektora u oblasti porodične, vršnjačke i međuetničke medijacije, došlo je do stagnacije u ovoj oblasti što je navelo Ministarstvo pravde da započne rad na izmenama i dopunama, odnosno donošenju novog Zakona o medijaciji.

Za uspešnu primenu instituta medijacije pre svega je neophodno razjasniti šta medijacija jeste, a šta nije, odnosno šta se može, a šta ne može rešavati medijacijom, te koji elementi čine suštinu medijacije, bez čega ona ne može da postoji. Razumevanjem tih pitanja koja su se u prethodnom periodu pokazala kao sporna pre svega zbog nedovoljnog poznavanja suštine tog metoda rešavanja konflikata, dobićemo odgovor na pitanje šta je najbolja strategija razvoja i primene medijacije u Srbiji.

Medijacija jeste neformalan i dobrovoljan postupak u kome neutralni medijator pomaže stranama u sporu da same dođu do za njih prihvatljivog rešenja. Medijacija ne trpi rigidnost ni stroga pravila, naprotiv, svaka striktnost i pre-normiranost je guši.

Medijacija nije „money making machine“ (mašina za pravljenje novca). Suštinski elementi medijacije nisu tarifa ili cenovnik usluga. Medijator koji „ne uzima predmet u rad“ dok uplata takse za medijaciju ne legne na račun treba da razmisli o svojoj motivaciji.

Medijacija je postupak u kome protivnici postaju saradnici i u kome umesto alan-fordovske krilatice „ako želiš pobediti – ne smeš izgubiti“, važi pravilo „svi dobijamo“.

Ali medijacija je i mnogo više od prostog „postupka“ u kome se rešava konkretan spor. U medijaciji se umesto atmosfere sukobljavanja i nadmetanja, podstiče atmosfera poverenja, izvinjenja i pomirenja. Medijacija je postupak u kome se sukobi rešavanju na duboko humaniji način te stoga ona ima veoma široku društvenu korist, ukoliko se na pravi način shvati, podrži i primeni.

U medijaciju glavne uloge ne igraju sudije, advokati, tužioc, razni eksperti, pa čak ni medijatori. Medijacija pravo odlučivanja vraća onima od kojih je spor izvorno i potekao i koji su stvarni „vlasnici“ svog spora ili sukoba. U medijaciji odluku donose same strane u sporu. Na žalost, mnogi su to zaboravili, ili nikada nisu imali prilike da nauče.

Medijacija nije rezervisana samo za sudske ili „pravne“ sporove. Ona se može primeniti u svim sferama

života u kojima dolazi do sukoba, počev od porodice, škole, radnih odnosa, lokalne zajednice, preko ekonomije i životne sredine, do medijacije u krivičnim postupcima, u međuetničkim i međudržavnim odnosima, itd.

Medijacija nije univerzalni lek ili aspirin za sve bolesti i mane. Postoje sporovi koji su pogodni za rešavanje putem medijacije, kao i oni koji to nisu. Isto tako postoje ljudi koji su rođeni da budu medijatori i oni koji to nisu.

Konačno, medijacija i posredovanje, odnosno medijator i posrednik nisu sinonimi. Posredovanje ima mnogo širu, a ponekad i negativu konotaciju, dok medijacija označava samo i isključivo postupak koji je predmet ovog teksta.

Pored navedenih postoji još nekoliko principa koji su po mišljenju autora moraju poštovati ako se želi podstaći razvoj medijacije:

„De – profitizacija“

Medijacija je pogrešno shvaćena kao profitna delatnost i prilika za brz i relativno lak izvor prihoda. Zbog toga se i teži monopolizaciji na svim poljima, kako je to niže opisano, jer se neosnovano očekuje da medijacija prevashodno donese profit. Ovo je suštinska zabluda koja koči i guši razvoj i primenu medijacije.

Suština medijacije je u njenoj „neprofitabilnosti“. Onaj ko želi da bude medijator mora prihvatiti da će 70 procenata svog rada izvršiti pro bono, a 20 procenata za naknadu koja je simbolična, ili pokriva samo osnovne troškove, jer će se pretežno baviti medijacijom u sporovima male vrednosti, porodičnim, komšijskim, ili odnosima između članova lokalne zajednice. To važi kako za medijatore, tako i za organizacije koje će se ubuduće baviti obukom za medijaciju i organizacijom samih medijacija. Da bi se stiglo do onih profitabilnih 10 odsto predmeta, neophodno je uraditi i organizovati desetine i stotine medijacija male ili simbolične vrednosti radi sticanja, znanja, iskustva i ugleda.

Samo pod ovim uslovima medijacija ima priliku da zaživi i da se razvije u svim oblastima života, ali u početku razvoj medijacije mora biti pomognut od države. Ovo svakako ne znači da medijacije velikih imovinskih sporova treba da budu besplatne, ili da treba očekivati da iskusni medijatori rade iz čistog entuzijazma, ali velika većina postupaka bi trebalo da bude besplatna ili simbolična za učesnike medijacije.

Demonopolizacija

Ovaj princip može se posmatrati sa više nivoa:

Ko može biti medijator? „Medijator može biti svako ko je po svojoj prirodi mirotvorac“ .

To prosto znači da su strane u sporu vlasne da se saglase oko bilo kog lica za koje veruju da može pomoći u rešavanju njihovog spora. Naravno, u slučaju odsustva saglasnosti ili neodlučnosti strana, onaj ko organizuje usluge medijacije može ponuditi listu kandidata na kojoj se nalaze lica koja ispunjavaju određene standarde, ali ti standardi ne smeju biti takvi da apriori isključuju pojedine kandidate ili grupe lica. U suprotnom, medijatori će postati zatvorena cehovska profesija rezervisana za odabrane, što će smanjiti popularnost i pristupačnost ovog instituta.

Ovo opet ne treba tumačiti tako da broj medijatora treba da bude neograničen. Svaka organizacija, ustanova, telo, treba da proceni koji je broj medijatora optimalan za njihove potrebe, imajući u vidu da je bolje imati manje medijatora sa više posla, nego obrnuto.

Ko može pružati usluge medijacije?

Ovde pak, ne sme da važi „highlander“ princip – There can be only one („Može biti samo jedan“). Treba podstaći svaku organizaciju i instituciju koja ima interes da organizuje i pruža usluge medijacije.

Naravno, u onim oblastima koje su od posebnog interesa za društvo, kao što su pravosuđe, zaštita dece i porodice, itd, mogu se propisati određena pravila i kriterijumi koji bi trebalo da obezbede visok kvalitet medijacije, ali koji neće ugroziti navedene principe.

Ko može vršiti obuku za medijaciju?

Oko ovog pitanja uveliko se lome koplja, opet iz razloga navedenog napred, a to je neutemeljeno i

pogrešno očekivanje profita. Budućim medijatorima se neosnovano obećava veliki i brz prihod, honorari dostojni holivudskih filmova o najzvučnijim sudskim sporovima, ukratko kule i gradovi, pa se time opravdavaju visoke cene obuke za medijatore. Iz tog razloga pokušava se nametnuti monopol i u ovoj oblasti.

Isto tako, bez ikakvog plana i strategije, obučava se nepotrebno veliki broj medijatora, bez realnih mogućnosti da im se obezbedi prilika za rad, niti kvalitetno stručno usavršavanje.

Time se stvara sistem (loše) spojenih sudova, gde medijatori koji su skupo platili za svoju obuku pokušavaju da „izvade“ trošak na račun korisnika usluga medijacije. Ne treba velika pamet da se shvati da baš takav pristup guši razvoj i primenu medijacije jer umanjuje broj potencijalnih korisnika i klijenata. S druge strane, preveliki broj „obučenih“ medijatora polako (ali sigurno) zaboravlja i gubi svoja znanja dok tavnore na predugim listama beznadežno iščekujući svoj prvi predmet.

Kada medijacija bude pretežno „de-profitabilisana“, medijatori će postajati samo oni koji shvataju pravu suštinu medijacije, a ne oni koji očekuju brzu i laku zaradu. Opet, to ne znači da organizacije koje pružaju kvalitetnu obuku treba da rade isključivo iz entuzijazma, ali postoje indirektni načini za kompenzaciju koji ne predstavljaju prepreku razvoju medijacije.

Decentralizacija

Ovaj princip je u vezi sa pitanjem ko može vršiti usluge medijacije i znači da medijacija ne treba da se vrši iz jednog centra, već je treba podstaći u svakoj sredini gde god je to moguće, uz uvažavanje specifičnosti i potreba u već pomenutim oblastima od posebnog značaja.

Isto tako, oni koji se bave medijacijom znaju da je sporazum najlakše postići kada se ide strankama „na noge“, u sredinu koja im je poznata, u kojoj se osećaju opušteno i kao kod kuće. Stoga, svi koji imaju nameru da se bave ovom aktivnošću trebalo bi ozbiljno da razmotre rad na terenu, čime se pojačava potreba za koordinacijom i saradnjom svih ustanova i institucija koje će se baviti medijacijom.

Na osnovu navedenog, nameće se nekoliko specifičnih preporuka u vezi sa pitanjima koja su bitna u organizaciji sistema medijacije u Srbiji:

„ADR PLEDGE“ („Obaveza alternativnog rešavanja sporova“)

Vlada/Republika trebalo bi da se obaveže da će sve sporove u kojima je (državni organ/telo/institucija) jedna od strana, rešavati u postupku medijacije (ili na drugi pogodan alternativan način), ukoliko je i protivna strana saglasna i ukoliko to priroda spora dozvoljava.

Tako se pruža pozitivan primer drugim subjektima i građanima da svaki spor ne mora nužno završiti na sudu čime Vlada daje doprinos rasterećenju sudova i promovisanju atmosfere dogovaranja umesto sukobljavanja i parničenja, a istovremeno se daje podsticaj drugima da sami podrže i organizuju medijaciju

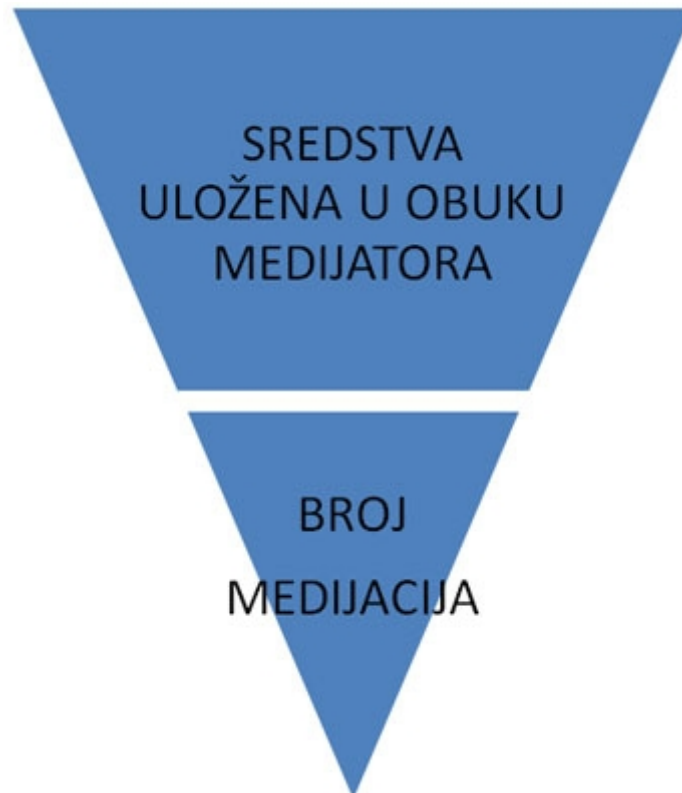
Kada je to moguće, standardni ugovori državnih organa sadržaće klauzulu kojom se medijacija određuje kao primaran način rešavanja eventualnih sporova.

Državne službe (na godišnjem nivou) prate napredak koji je ostvaren u rešavanju sporova državnih organa putem medijacije uzimajući u obzir broj rešenih sporova, efikasnost u njihovom rešavanju, uštedu troškova, brzinu rešavanja sporova, i druge kriterijume koji su od značaja za procenu korisnosti primene medijacije kao alternative sudskom postupku.

Jednom godišnje nadležno ministarstvo objavljuje izveštaj o uspešnosti programa.

OBUKA ZA MEDIJACIJU (ne samo obuka medijatora !)

Dosadašnja praksa pokazala je da ukoliko se odmah pristupi osnovnoj obuci medijatora (po sadašnjim propisima pet dana), većina polaznika se prijavi u očekivanju da će im primena ove veštine na lak način obezbediti ostvarivanje novih prihoda, da bi tek tokom obuke shvatili suštinu postupka medijacije i uloge medijatora, te se tako ogromna sredstva troše na obuku onih koji nikada neće raditi kao medijatori. Takođe, kao što je već navedeno, neplanski se obučava preveliki broj medijatora, isključivo sa ciljem „prodavanja obuke“ i sticanja profita.



Time dolazimo u apsurdnu situaciju da imamo više medijatora nego medijacija, što je karakteristično i za zemlje u okruženju koje su pokušale da preko noći uvedu medijaciju, verujući da je dovoljno da se obuče stotine medijatora i da se obezbede prostorije centra za medijaciju da bi medijacija zaživela.

Na primer, Republički centar za medijaciju ima na svojoj listi preko 450 obučениh medijatora, a prema nekim izvorima (zvanična statistika za 2007. ili 2008. godinu nije dostupna), u 2008. godini ukupno je pokušano 56 medijacija.

Umesto toga, trebalo bi razmotriti sistem obuke u više faza, i to tri nivoa obuke, plus kontinuirano usavršavanje:



Nivo IV: Neophodno je propisati obavezu kontinuiranog usavršavanja (npr. min. 1-2 dan/god), kao i specijalizovanu obuku za posebne oblasti medijacije

Nivo III: (Obuka medijatora): Osnovna obuka medijatora, u trajanju od najmanje pet dana

Nivo II (Zastupanje u medijaciji): Dvodnevni seminari za one koji će zastupati klijente/stranke u medijaciji (advokati, pravnici u privrednim društvima, osiguravajućim društvima, bankama, finansijskim institucijama, zastupnici državnih organa, pravobranilaštvo, itd. (trajanje 1-2 dana)

Nivo I (Uvod u medijaciju): Kratki, poludnevni seminari radi upoznavanja i promovisanja medijacije za što širi krug ljudi koji je mogu koristiti (sudije, tužioc, advokati, pravnici, menadžeri, rukovodioci u institucijama i organizacijama, kao i druga zainteresovana lica)

Ovim pristupom obezbeđuje se da:

što veći broj lica bude upoznat sa institutom i senzibilisan za medijaciju (npr. sudije koje treba da upute predmet, advokati koji treba da informišu klijente o mogućnosti medijacije, rukovodioci i menadžeri u privrednim društvima, itd.),

oni koji kroz obuku Nivoa I prepoznaju svoj interes (advokati, pravnici) idu na dalje obučavanje za pravilno i efikasno zastupanje i zaštitu prava svojih klijenata u postupku medijacije, dok se za medijatore obučavaju samo oni koji su već prošli Nivo I i II, kojima su poznati osnovni elementi instituta, i koji su spremni i pravilno motivisani da rade kao medijatori, tako da se na ovom nivou radi obuka iz specifičnih veština,

obuhvaćeno je i kontinuirano usavršavanje i specijalizacija medijatora, što je od ključnog značaja za uspešan razvoj i primenu medijacije.

Na ovaj način se uz racionalnije korišćenje resursa postiže specijalizacija većeg broja lica koja u različitim ulogama mogu učestvovati u postupku medijacije, čime se već u fazi obuke postavljaju temelji za jedan sveobuhvatan i efikasan sistem. Umesto stotinu medijatora bez posla, dobili bismo, 10 medijatora, 25 zastupnika i 65 potencijalnih stranaka, obučanih i spremnih da efikasno učestvuju u postupku medijacije.

JAVNA KAMPANJA - POPULARIZACIJA MEDIJACIJE

iskoristiti pozitivne efekte „ADR Pledge-a“

organizovati sveobuhvatnu i kontinuiranu javnu kampanju u kojoj bi se insistiralo na suštinskim prednostima medijacije kao načina za rešenje sporova u svim oblastima društva na humaniji način, kao metoda koja kreira atmosferu pomirenja i rešavanja problema, a ne sukobljavanja

kampanja se ostvaruje putem medija, kroz publikacije, pamflete koji su stalno dostupni u sudovima, privrednim i advokatskim komorama i drugim organizacijama koje pružaju usluge medijacije, kao i putem posebnog website/dela website ministarstva koji je posvećen medijaciji

ukazati potencijalnim medijatorima da medijacija nije prilika za brzu zaradu, već zahteva posvećenost, predanost i spremnost na „dobrotvorni rad“, te istaći sve suštinske odlike medijacije

podrška države uspostavljanju programa medijacije (u početku besplatno ili uz minimalne nadoknade koje korisnici plaćaju, kao i minimalne naknade za medijatore, osim u slučaju velikih privrednih sporova)

OPŠTE PREPORUKE

U početnoj fazi primene Strategije, treba razmotriti uspostavljanje „duplog koloseka“.

Ministarstvo (pravde) vrši upravljanje, obavlja koordinaciju i nadzor nad aktivnostima koje se tiču sudske medijacije („court-annexed mediation“)

Medijaciju van sudova treba potpuno de-regulisati i prepustiti tržištu

Ministarstvo pravde vodi jedinstvenu listu medijatora za celu teritoriju Republike, koja je podeljena po nadležnim sudovima, koja je dostupna svim sudovima (ali i javnosti). Lista sadrži kao javne podatke informacije o obuci, iskustvu i uspešnosti medijatora.

Ostale institucije, organizacije i grupe zainteresovane za medijaciju van sudova, mogu osnivati svoja odeljenja za medijaciju i potpuno slobodno formirati svoje liste medijatora, o čemu odlučuje starešina, ili telo određeno unutrašnjim aktima. Isto tako slobodno mogu utvrđivati tarife za medijaciju u okviru svojih organizacija. O uspešnosti i kvalitetu ovih odeljenja najbolju reč daće tržište.

Medijatori sa liste Ministarstva pravde mogu se nalaziti na listi drugih organizacija, i obrnuto.

Razmotriti mogućnost da medijacija bude besplatna za stranke koje umesto sudskog postupka izaberu medijatora sa liste Ministarstva (a sudska taksa je već plaćena, ili slično).

Medijatori koji vrše medijaciju pri sudovima dobijaju samo simboličnu naknadu, osim u slučaju sporova velike vrednosti.

Broj medijatora na listi ministarstva treba da bude ograničen. U početku razmotriti upisivanje u registar medijatora pri ministarstvu svih onih koji su već prošli odgovarajuću obuku (u zemlji ili inostranstvu) i poseduju sertifikate/diplome/dokaze o iskustvu, ali propisati obavezu stalnog usavršavanja (npr. 1-2 dana godišnje). One sa liste koji se duži period ne bave medijacijom, treba brisati ili zahtevati da ponovo prođu kompletnu obuku, čime bi se broj medijatora doveo na optimalan nivo.

Utvrđiti Kodeks ponašanja medijatora (u početku se može preuzeti kodeks neke međunarodne organizacije).

Ministarstvo ima tim koji prati rezultate i daje preporuke za dalji razvoj medijacije.

Uspostaviti saradnju sa donatorima i već postojećim domaćim organizacijama i asocijacijama (saradnja privatnog i javnog sektora), kao i sa drugim ministarstvima (ministarstvo rada, socijalne politike, ekonomije/finansija, itd.).

Pravni fakulteti i druge škole takođe pružaju podršku razvoju sistema kroz programe/kurseve medijacije za studente i druga zainteresovana lica.